

А.Р. Алпысбай^{1*}, Р.М. Айтжанова², G. Yuzhel³

^{1,2} *Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті, Қарағанды, Қазақстан;*
³ *Гази университеті, Анкара, Түркия*

(*Хат-хабарға арналған автор. E-mail: akku.alpysbay78@gmail.com)

¹ORCID 0009-0003-8158-4756

²ORCID 0000-0002-2563-7986

³ORCID 0000-0003-2816-3621

Инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдаудың теориялық негіздері

Мақалада инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдау ұғымының ғылыми-теориялық негіздері қарастырылып, оның педагогикалық ғылым мен тәжірибе жүйесіндегі орны мен маңыздылығы анықталған. Психологиялық және педагогикалық қолдаудың мазмұнына байланысты ғалымдардың әртүрлі көзқарастары талданып, олардың негізгі ғылыми ұстанымдары жүйеленген. Мақаланың мақсаты — инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналарға көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұны, мәні мен теориялық негіздерін талдап, дамуында ерекшеліктері бар балаларды өсіріп отырған жанұяларға бағытталған мұндай қолдаудың өзіндік ерекшеліктерін анықтау. Зерттеу әдістері: психологиялық-педагогикалық қолдаудың теориясына қатысты ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау; баланы тәрбиелеу және қоғамға бейімдеу үрдісіне бағытталған арнайы таңдалған сауалнамаларды қолдану; талдау жүргізу және диагностикалық нәтижелерді интерпретациялау; алынған нәтижелерді статистикалық өңдеу және педагогикалық тұрғыдан түсіндіру. Диагностикалық құралдар ретінде бақылау, сауалнама және ата-аналармен әңгімелесу әдістері пайдаланылды. Зерттеу нәтижесінде ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетудің қазіргі таңдағы сұраныс деңгейін сипаттайтын мәліметтер алынды. Жүргізілген зерттеуде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдаудың теориялық үлгілері анықталып, олардың инклюзивті білім беру тәжірибесін жетілдірудегі маңызы негізделді. Инклюзивті білім беру жағдайында ата-аналардың белсенді араласуы ерекше қажеттілігі бар балалардың сәтті дамуы мен әлеуметтенуінің шешуші факторы екендігі дәлелденеді.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, психологиялық-педагогикалық қолдау, ресурс, отбасы, ата-аналар, ерекше білім беру қажеттіліктері, ата-аналар клубы.

Kipicne

Инклюзивті білім беру бүгінде жаһандық деңгейде маңызды мәселе болып отыр. Елімізде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың санының өсуіне орай инклюзивті білім беру саласында нақты шаралар атқарылуда. Бүгінде Қазақстанда бұл бағыттағы жұмыстар жүйелі жүргізіліп, білім беру ұйымдарында қолайлы жағдайлар жасалуда. Білім алуға сұранысы ерекше балаларды инклюзивтік білім беру жүйесіне тарту мәселесі білім беру саласының өзекті бағыттарының қатарында қарастырылуда, бірақ әртүрлі аспектілері бойынша, соның ішінде дамыту және оқытуды ұйымдастыру мәселелерін жан-жақты қамту тұрғысынан өте күрделі.

Қазіргі кезеңде әлемнің көптеген елдерінде инклюзивті білім беруді дамыту — білім беру саясатының негізгі бағыттарының бірі. Қазақстанда да ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың санының өсуіне байланысты ата-аналар мен отбасыларды қолдау мәселесі өзекті бола түсуде.

Инклюзивті білім берудің жүзеге асуы тек педагогикалық, әдістемелік, материалдық жағдайларға ғана емес, ең алдымен, ата-аналардың белсенді қатысуы мен психологиялық тұрақтылығына тәуелді.

Отбасы — баланың негізгі әлеуметтік ортасы, оның алғашқы тәжірибесі, өзін-өзі қабылдауы мен әлеуетін іске асыруының алғышарты. Сондықтан ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдау инклюзивті білім беру жүйесінің ажырамас құрамдас бөлігі.

Инклюзивті білім беруді дамытудың әртүрлі мәселелері В.В. Ткачева [1], А.В. Москвина [2], С.Ю. Танцюра, С.М. Мартыненко, Б.М. Басангова [3], Т.Н. Волковская және т.б. сияқты шет ел ғалымдарының еңбектерінде зерттелген [4].

Отандық зерттеушілер А.Р. Рымханова, Қ.С. Тебенова, Р.М. Айтжанова [5], А.Т. Исакова, З.А. Мовкебаева, Г. Закаева, А.Б. Айтбаева, А.А. Байтурсынова [6], М.П. Оспанбаева және т.б. еңбектерінде инклюзивті білім берудің негіздері мен мәселелері және арнайы мектептегі тәрбие жұмысының теориясы мен әдістемесі, инклюзивті оқытудың ғылыми тұғырлары қарастырылған [7].

Зерттеушілер А.К. Рсалдинова, А.М. Кемешова өз еңбектерінде инклюзивті білім беруді әр адамды түрлі жолдармен белсенді инклюзиялауды, дербестендірілген ықпалды және ерекше оқытуды қажет ететін тұлғаларға білім беру процесіндегі кедергілерді жою негізінде оқыту мен оқу ортасын жетілдіру арқылы тең мүмкіндіктер жасауды көздейді деп қарастырған [8].

Зерттеуші ғалымдар М.Б. Тұрлубекова, Р.О. Бугубаева өз еңбектерінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім алуы — олардың қоғамға табысты бейімделуінің, түрлі кәсіби салаларда өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруының және толыққанды өмір сүруінің басты алғышарты. Инклюзивті білім беру тек баланың білім алуға құқығын қамтамасыз етумен шектелмейді. Ол сонымен бірге жалпы білім беру жүйесінің тұжырымдамасына жаңаша көзқарас енгізіп, әрбір адамның қоғам өміріне тең дәрежеде араласуына жағдай жасауға бағытталатынын атап көрсеткен [9].

Инклюзивті білім беру мәселелері бойынша барлық деңгейдегі білім беру ұйымдарын ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан қамтамасыз ету қызметін Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, ал арнайы білім беру мәселелері бойынша Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығы жүзеге асырады.

Осы бастамалар аясында отандық және шет мемлекеттердің тәжірибесі зерделеніп, денсаулық сақтау, білім беру және әлеуметтік қорғау жүйелері мамандарының, қоғамдық ұйымдардың әртүрлі топтарының инклюзивті білім беру тұжырымдамасына қатысты көзқарастары, пікірлері зерттеліп, мәліметтер талданды.

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған Тұжырымдамасында бірқатар мәселелер айқындалған. Олардың қатарында:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен ауылдық жерлердегі білім алушылардың қосымша біліммен қамтылуының төмендігі;
- білім беру ұйымдарының тәрбие үдерісіне ата-аналардың қатысуының аздығы;
- тәрбие жұмысының сапасын бағалау үшін жүйелі мониторинг жүргізуге қажетті механизм пен критерийлердің болмауы [10].

Қазіргі педагогика мен психологияда гуманистік көзқарас тұрғысында қарастырылатын «қолдау» ұғымының маңызы артып келеді. Оны қолдану қамтамасыз ету, қолдау, қорғау, көмек көрсету процестерін біріктіру, сондай-ақ шешім қабылдауда субъектінің дербестігін баса көрсету қажеттілігінен туындайды.

1999 жылы зерттеуші Е.Г. Огольцова қолдау түсінігін былайша түсіндірді: «бұл — педагогтерге, ата-аналарға және олардың балаларына бағытталған іс-шаралар кешені. Аталған кешен жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуы мен әлеуетін толық іске асыруына мүмкіндік беретін білім беру ортасының тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз етуді көздейді» [11].

Зерттеуші ғалымдар М.М. Семаго, С.В. Алехина «қолдау» ұғымын түсіндіруде екі әдіснамалық ұстанымды айқындайды. Бірінші ұстаным — балалар мен жасөспірімдердің жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың табысты оқуына және дамуына қолайлы жағдай жасауға бағытталған гуманистік парадигма принциптеріне сүйенеді. Ал екінші тәсілде қолдау баланың білім беру процесіндегі жетістігін қамтамасыз ету үшін қажетті педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік ресурстарды ұйымдастыру ретінде қарастырылады. Екінші ұстанымындағы қолдау баланың білім беру ортасындағы қалыпты қызметін қамтамасыз етуге, балалар мен жасөспірімдердің бейімделмеуін болдырмайтын жағдайлар жасауға бағытталған шаралар жүйесі ретінде қарастырылады [12].

Бұл ғалымдар В.В. Ткачева, Е.Ф. Архипова, Г.А. Бутко өз еңбектерінде екі тәсілдің де мазмұны мен бағдары бойынша ұқсас екенін атап өтеді. Алайда, олардың пікірінше, екінші тәсіл баланың білім беру ортасына бейімделу мүмкіндіктерінің шектеулілігін негізге алады және оқу ортасының шегінен шықпайтын шекаралар ретінде бейімделмеу аймағы мен бейімсіздік қаупі аймағының критерийлерін анықтауға негізделгенін атап өтті. Жүйеге бағытталған көзқарас тұрғысынан қолдауды субъектіге дамудың бағдарлық өрісін қалыптастыруға көмектесу ретінде қарастырады [13].

Шет елдік зерттеушілер В.И. Долгова, Н.В. Крыжановская, Н.А. Непомнящая және т.б. пайымдауынша, «қолдау» ұғымы — бұл адамның өзін-өзі дамытуына, жеке ресурстарын іске

қосуына ықпал ететін, тұлғаның өзіндік санасының қалыптасуы мен өзін-өзі жетілдіруге бағытталған психологиялық жәрдем түрі болып саналады [14].

Келесі кезекте Н.Г. Осухова білім беру жүйесіндегі психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі мақсаты «білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздік деңгейін арттыру, ол достық микроклимат, әрбір білім алушыға ашық көзқарас, балалар мен ата-аналарды білім беру ортасы мен оқу процесіне тартудың жоғары деңгейі, білім берудің барлық деңгейінде білім алушылардың әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту», – дейді [15].

Ал И.В. Карпенкова еңбектері психологиялық-педагогикалық қолдауға арналған, ол өзгермелі тұлғамен қатар қозғалысты, тұлға дамуының мүмкін жолдарын анықтауда дер кезінде көмек пен қолдау көрсетуді көрсетеді. Ол өз зерттеулерінде жеке білім беру траекториялары мен кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелерінде білім алушыларды психологиялық қолдауға басты назар аударады. И.В. Карпенкова қолдау адамның табысты кәсіби болашағын қамтамасыз етуге бағытталған ұйымдастырушылық, диагностикалық, оқыту және дамыту іс-шараларын қамтуы керек, – деп атап көрсетеді [16].

Өз зерттеулерінде И.В. Карпенкова қоғамды ақпараттандыру, жеке және кәсіби ұтқырлықтың кеңеюі, белгісіздіктің артуы, өмірдің барлық салаларындағы бәсекеге қабілеттіліктің жоғарылауы, еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі және жұмыспен қамтылумен бірге жүретін білімді қажет ететін өндірістің даму жылдамдығымен байланысты болатын бұл мәселенің өзектілігін атап өтеді. Автор атап өткендей, жоғарыда аталған өзгерістер мақсатты және үздіксіз талдау, білім беру субъектілерінің кәсіптік және білім беру қызметін жетілдіру бойынша түзету шараларын, оқу процесіне білім алушыларды психологиялық қолдауға байланысты кешенді және тиімді шараларды енгізуді талап етеді [16, 46].

Қазіргі әлемде «қолдау» ұғымы түрлі қырынан қарастырылады. С.К. Аканбаева ерекше атап өткен қолдау түрлерінің бірі — психологиялық-педагогикалық қолдау. Бұл тұрғыда ол білім берудің заманауи сапасын қамтамасыз етуге бағытталған, белгілі бір әдістемеге сүйенетін әлеуметтік психологиялық және педагогикалық іс-әрекеттер жиынтығы ретінде түсіндіріледі [17].

Отандық зерттеушілер И.Г. Елисеева, А.К. Ерсарина ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту үшін арнайы жағдайларды қамтамасыз етуге арналған, жалпы білім беретін мектептердің басшыларына, педагогтеріне және мамандарына арналған әдістемелік нұсқауларында психологиялық-педагогикалық қолдау — бұл баланың мүмкіндіктері мен жеке сұраныстарына сәйкес оны тиімді оқыту мен дамытуға бағытталған, педагогтер мен мамандардың жүйелі және мақсатты түрде ұйымдастырылған қызметі ретінде анықталады деген пікірлерін білдіреді [18].

Зерттеушілердің көзқарастары бойынша, «ерекше қажеттілігі бар баланы тәрбиелеп отырған ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету» анықтамасын түйіндеуге қатысты бірқатар қорытындылар жасауға мүмкіндік береді:

- біріншіден, бұл ата-ана функцияларын жүзеге асыруда ата-аналарға қолдау көрсету үрдісі;
- екіншіден, іс жүзінде ол тәрбиелік функцияларды жүзеге асыруда отбасына көмектесумен шектеледі, бірақ бала «ерекше» болғандықтан және отбасы жүйесі ішкі және сыртқы жағымсыз факторлардың тұрақты қысымында болғандықтан, педагогикалық көмек жеке отбасы мүшелерінің әлеуметтік-психологиялық жағдайын, сондай-ақ отбасы жүйесін қалыпқа келтіруге және түзетуге бағытталған;
- үшіншіден, психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету үдерісі зерттеуді, алдын алуды, бейімделу, дағдыландыру, түзету мен дамыту, сондай-ақ оңалту және сауықтыру бағыттарындағы әдістер мен технологияларды қолдануды қамтиды;
- төртіншіден, бұл қолдаудың мақсаты — ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың оқуы мен тәрбиесі барысында отбасылық өзара іс-қимылдың нәтижелілігін қамтамасыз ететін отбасының ішкі ресурсын кеңейтумен байланысты.

«Психологиялық-педагогикалық қолдау» мәнін ғалым О.С. Газман баламен оның жеке мүддесін, мақсатын, мүмкіндіктерін, сондай-ақ оның жеке қадір-қасиетін сақтау арқылы оқу, өзін-өзі дамыту, қарым-қатынас жасау және өмір салтында қалаған нәтижелерге өздігінен қол жеткізуіне жағдай жасауға кедергі келтіретін кедергілерді жеңу жолдарын бірлесіп анықтау үрдісімен анықтайды [19].

Шет елдік ғалымдар А.В. Ченг пен Ц.Ю. Лай өз еңбектерінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға күтім жасау ата-аналарға көпқырлы әсер ететінін және көбінесе мұндай ата-аналарда ерлі-зайыптылық қатынастарда қиындықтар, физикалық және психологиялық шаршау, сондай-ақ, психикалық денсаулық мәселелері туындайтынын атап өтеді [20].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты көптеген мәселелердің ішінде отбасымен жұмыс жүргізу ерекше маңызға ие. Мұндай баланы тәрбиелеп отырған отбасында ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың болуы отбасы мүшелерінің өз функцияларын толыққанды атқаруы үшін неғұрлым қатаң талаптар қоятын орта қалыптастыруға ықпал етіп, отбасының табыс табу, демалу және әлеуметтік белсенділік мүмкіндіктерін шектеуі ықтимал.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар бала отбасының мәселелері олардың өмірінің әртүрлі салаларында көрінеді. Адамзаттың даму тарихында отбасы мен қоғам арасындағы қарым-қатынастың даму барысында қазіргі заманауи нарықтық, экономикалық, әлеуметтік талаптарға сәйкес ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың отбасыларына қоғам тарапынан көмек пен қолдау көрсету қажеттілігі туындайды.

Сондықтан ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы тәрбиелеп отырған отбасыларға екі бағытта қолдау қажет: біріншіден, ата-аналардың өзін-өзі бағалауын көтеріп, отбасындағы психологиялық климатты жақсартуға бағытталған психологиялық көмек; екіншіден, мұндай баланы тәрбиелеу үшін қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыруға арналған педагогикалық қолдау.

Көптеген көтеріліп отырған проблемалар жөнінде қарастырылған ғалымдардың Т.В. Туманова, Т.Б. Филичева, О.В. Югова, А.О. Белякин еңбектері бізге ата-аналарды инклюзивті білім беруге тартудың негізгі факторларының бірі олардың инклюзивті білім беру ортасын құруға саналы және белсенді қатысушылар ретінде қатысуы болып табылатынын айқындады [21].

Ерекше білім беруге сұраныстары бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардың инклюзивті әлеуеті қазіргі таңда қолдау үдерісіне қатысушы субъектілердің ресурстық мүмкіндіктерін сипаттайтын ұғымдық-терминологиялық кеңістікке енген және мазмұны жағынан жанашыл сипатқа ие құбылыс. Зерттеушілер В.А. Кудрявцев, С.Н. Каштанова аталған ғылыми бағытта өз зерттеулерінде білім алуға ерекше сұранысы бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасылардың инклюзивті әлеуетін салыстырмалы талдау аясында эмпирикалық зерттеулердің жеткіліксіздігі білім беруге ерекше сұраныстары бар балалардың әртүрлі санаттарын тәрбиелеп отырған отбасылардың тұжырымдамалық негіздерін тереңдетіп талдауды, сондай-ақ ата-аналардың тәрбиелік тиімділігін айқындайтын сандық және сапалық көрсеткіштерді анықтауды қажет ететінін мәлімдейді [22].

Арнайы білім алуға сұранысы бар бала ата-анасына психологиялық және педагогикалық қолдау көрсету үдерісі — бұл мамандардың, педагогтердің және отбасының өзара тығыз ынтымақтастығына сүйенетін көп қырлы, күрделі әрі үнемі дамып отыратын жүйелі үрдіс болып саналады.

Әдістер мен материалдар

Біздің зерттеу жұмысымыз қоғамдық қор «Батыл жүрек» Қайырымдылық қоры аясында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен жүргізілді. Зерттеуде ата-аналарға көрсетілетін қолдаудың негізгі бағыттары айқындалды: психологиялық көмек көрсету, педагогикалық білімін жетілдіру, ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын ұйымдастыру және әлеуметтік бейімделуге ықпал ету. Зерттеу жұмысының мақсаты — ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге қажеттілік сұраныстарын анықтау.

Зерттеу жұмысының кезеңдері төмендегідей:

1. Анықтау кезеңі, оның барысында зерттеу тобы мен диагностикалық құралдар таңдалды, зерттеу базасы анықталды және зерттеу жүргізілді. Диагностикалық құралдар ретінде бақылау, сауалнама және ата-аналармен әңгімелесу әдістері пайдаланылды. Зерттеу нысаны ретінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарымен күнделікті өмірдегі өзара әрекеттесуін бақылау жүзеге асырылды.

Біз зерттеуші ғалым В.В. Ткачева әдістемесінің негізінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың сұраныстары, баланы тәрбиелеу және қоғамға бейімдеу кезінде кездесетін қиындықтары туралы мәліметтер алу мақсатында ата-аналарға сауалнама әзірледік. Сауалнама құрылымы 4 блоктан тұрады: ата-аналар мен балалар туралы жалпы ақпарат, ата-аналардың мамандармен өзара әрекеттесуі, ата-ананың психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасына қатысты ұстанымы, ата-ана мен бала қарым-қатынасы (баланың мінез-құлқы және оның коммуникативті дағдыларының дамуы мен қоршаған ортамен қарым-қатынасы) туралы мәліметтер.

2. Қалыптастыру кезеңінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға деген сұраныстары анықталды. Білім беруге

ерекше сұраныстары бар балалардың отбасына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге қатысты олардың қажеттіліктері жөнінде деректер жинақтау қарастырылды.

Зерттеуге 5 жас пен 15 жас аралығындағы ерекше білім беруді қажет етуші балаларды тәрбиелеуші 48 ата-ана қатысты.

Ғылыми еңбектерді теориялық тұрғыдан сараптау нәтижесінде алынған мәліметтерді жинақтау ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеу, дамыту және оларды әлеуметтік ортаға бейімдеу мәселелерінде ата-аналардың құзыреттілігін бағалауға арналған бірқатар өлшемдер мен көрсеткіштерді айқындауға мүмкіндік берді. Нәтижесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеуші ата-аналардың сұраныстарының өлшемдері, олардың көрсеткіштері мен деңгейлері анықталды (1-кесте).

1 - кесте

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеуші ата-аналардың сұраныстарын анықтау

Өлшемдер	Көрсеткіштер	Деңгейлері
Танымдық	баланы тәрбиелеу және қоғамға бейімдеу саласындағы білімі мен тәжірибесі, балалардың психологиялық, жас және жеке ерекшеліктерінің негіздерін білу, сонымен қатар тәрбиелеуде білім беру ресурстарымен жұмыс істеу дағдыларын білу	жоғары — балалардың психологиялық, жас және жеке ерекшеліктерінің негіздері, баланы тәрбиелеу және қоғамға бейімдеу саласында жақсы білімі мен тәжірибесі бар, тәрбие беруде білім беру ресурстарын, интернет ресурстарын еркін пайдаланады
		орташа — білім беру порталдарымен жұмыс істеуде кейбір қиындықтарға ұшырайды, балалардың жас және психологиялық ерекшеліктерін біледі, бірақ тәрбие білім беру және білім беру ресурстарымен жұмыс істеуде қиындықтарды бастан кешіреді
		төмен — білім беру порталдарымен жұмыс істеуде үлкен қиындықтарды бастан кешіреді, баланы тәрбиелеу және қоғамға бейімдеу саласында білімі төмен деңгейде, тәжірибесі жоқ, балалардың психологиялық, жас және жеке ерекшеліктерінің негіздерін іс жүзінде білмейді
Мотивациялық	баланы дамыту жұмыстарына ата-аналардың қызығушылығы мен қатысуы, баланың өмірдің әртүрлі салаларындағы проблемаларын, күшті жақтарын және мүмкіндіктерін жақсы түсінудегі ата-аналардың пікірлері	жоғары — ата-ананың баламен дамыту жұмыстарына қызығушылығының артуы, бала тәрбиесі мен дамуы саласында жақсы білімі мен тәжірибесі бар, өмірдің әртүрлі салаларындағы баланың проблемаларын, күшті жақтарын және әлеуетін түсінеді
		орташа — ата-ананың баламен дамыту жұмыстарына қызығушылығының әлсіздігі, баланы тәрбиелеу және дамыту саласында білімі мен тәжірибесі бар, бірақ өмірдің әртүрлі салаларындағы баланың проблемаларын, күшті жақтарын және мүмкіндіктерін толық түсінбейді
		төмен — ата-ананың баламен жұмысты дамытуға мүдделі болмауы, баланы тәрбиелеу және дамыту саласындағы білімі мен тәжірибесі аз

Өлшемдер	Көрсеткіштер	Деңгейлері
1-кес Белсенділік	ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға сұранысы, белсенділік таңытуы және баланың отбасы мүшелерімен ынтымақтастық пен серіктестіктің дамуы, ата-аналардың мүмкіндіктері мен ресурстары негізінде және отбасы жағдайын білу негізінде үйде (үй тапсырмасы) мамандардың ұсынымдарын орындауға ата-аналардың қатысуы	жоғары — ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға сұранысы жоғары, белсенді қатысады, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүзеге асырылуы үшін педагогтермен ынтымақтастық пен серіктестікке жоғары қызығушылық
		орташа — ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға сұранысы мен қатысуы, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүзеге асырылуы үшін педагогтермен ынтымақтастық пен серіктестікке қызығушылықтары қажеттілік ретінде
		төмен — ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға сұранысы сирек, белсенділіксіз қатысады, психологиялық-педагогикалық қолдаудың жүзеге асырылуы үшін педагогтермен ынтымақтастық пен серіктестіктің қажеттілігін толық түсінбейді.

Нәтижелер және оларды талқылау

Зерттеу нәтижесінде біз келесі деректерді алдық:

– танымдық көрсеткіштер бойынша: 6 респондент (12 %) жоғары деңгей; орташа деңгейімен 22 респондент (46 %); ал 20 респондент (42 %) төмен деңгейге сәйкес келетін нәтиже көрсетті.

– мотивациялық көрсеткіштер бойынша: 30 респондент (62 %) жоғары; 18 респондент (38 %); орташа және төмен деңгейге ие.

– белсенділік көрсеткіштер бойынша: 8 респондент (17 %) жоғары деңгейде; 24 респондент (50 %) орташа деңгейде; 26 респондент (33 %) төмен деңгейде анықталды.

Зерттеу барысында ата-аналардың негізгі сұраныстары үш бағытта топтастырылды:

– эмоциялық және психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі;

– тәжірибе алмасуға арналған ата-аналар қауымдастығының жүйелі жұмысы;

– баланың әлеуметтенуі мен оқыту үрдісіне қатысуы туралы ақпараттық және әдістемелік көмек тапшылығы.

Осы нәтижелерге сүйене отырып, ата-аналармен мақсатты түрде жұмыс жүргізудің келесі перспективалық бағыты ұсынылады: «Ата-аналар клубы» форматындағы жүйелі кездесулерді ұйымдастыру.

Мұндай кездесулердің мақсаты: ата-аналарға тәжірибе алмасуға және бір-бірінен қолдау алуға мүмкіндік беру; психологиялық-педагогикалық кеңес пен тренингтер, семинарлар өткізу арқылы ата-аналардың құзыреттілігін арттыру; отбасы мен білім беру ұйымы арасындағы өзара сенімді қарым-қатынасты нығайту.

Осылайша, анықталған қажеттіліктер ата-аналар клубының жүйелі жұмысы арқылы шешілуі мүмкін. Мұндай бағыт инклюзивті білім беру жүйесінде «отбасы — білім беру ұйымы — баланың даму ортасы» үштігінің тиімді серіктестігін қамтамасыз етеді.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қолдау мәселесі қазіргі педагогикалық және психологиялық ғылымның маңызды бағыттарының бірі. Оның ерекшелігі, психологиялық-педагогикалық қолдау отбасына көмектесуге және оның ішкі ресурстарын жаңартуға бағытталған, бұл бала тәрбиелеу үдерісінің табысты болуын және отбасы жүйесінің жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Зерттелетін ұғымдардың атап өтілген ерекшеліктері мен мазмұны жұмыстың ғылыми жаңалығын құрайды.

Жүргізілген зерттеу жұмыстары инклюзивті білім беру жүйесінде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық қолдау мәселесінің өзекті әрі көпқырлы екенін көрсетті. Алынған сауалнама нәтижелері ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарының көпшілігіне тұрақты психологиялық және педагогикалық қолдау көрсету, басқа ата-аналармен тәжірибе алмасу және мамандардан практикалық кеңестер алуға деген сұраныстардың бар екенін айқындады.

Инклюзивті орта жағдайында ата-аналар баланың білім беру бағдарламасын, әлеуметтену бағытын және түзету-дамыту жұмыстарын ұйымдастыруға қатысты күрделі жағдайларға тап болады.

Мысалы, 12 жасар ерекше білім беру қажеттілігі бар бала тәрбиелеуші ананың тәжірибесімен ұштастыра айта кететін болсақ, дамуында әртүрлі ауытқуы бар бала отбасында пайда болған кезде, баланың ерекшелігін түсіну және қабылдай алудан бастап, ата-аналардың алдында туындайтын жағдаяттар қиындай түседі, отбасы дағдарысқа ұшырайды. Отбасыларда күнделікті кездесетін көптеген мәселелер адамның барлық көріністерінде елеулі өзгерістердің болатынын көрсетеді: эмоционалдық сала, қоғаммен қарым-қатынас мәселелері, соматикалық бұзылулар және т.б.

Осындай жағдайларда кәсіби ұйымдастырылған психологиялық-педагогикалық қолдау ғана ата-аналардың саналы шешім қабылдауына, эмоционалдық тұрақтылығын сақтауға және оқу-тәрбиелік ұстанымдарын тиімді жүзеге асыруына мүмкіндік береді.

Сондықтан да ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналардың психологиялық-педагогикалық қолдауға қажеттіліктері мен сұраныстарын анықтау өзекті мәселенің негізгі бағыттарын зерделеуде және ата-аналармен жүргізілетін жұмыстарды тиімді ұйымдастыруда маңызды орын алады.

Ата-аналарға психологиялық-педагогикалық тұрғыдан көмек көрсету үрдісі ұзақ мерзімді және бұл жұмыс баланың дамуына қатысатын барлық мамандардың белсенді және кешенді қатысуын қажет ететіндігін айта кеткеніміз жөн. Біздің алдағы жүргізетін жұмыстарымыз ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына көрсетілетін психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары психологиялық-педагогикалық және ақпараттық-білім беру салаларын қамтиды.

Біз көтеріп отырған мәселелердің мазмұны ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына психологиялық және педагогикалық тұрғыдан кеңес беру, арнайы педагогтердің ұсынымдары мен әдістемелік нұсқауларын басшылыққа ала отырып қажетті ақпаратпен таныстыру, баланың ата-аналарын тәрбие мен оқыту үдерісіне белсенді тартуға бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру. Негізге алынған ұстаным баланың жеке қажеттіліктеріне бейімделген тәрбие тәсілдерін құруға және оларды тәжірибеге енгізуге мүмкіншілік тудырады.

Ата-аналарының оқу-тәрбие үрдісіне араласуы, олардың түзету-педагогикалық жұмысына қызығушылықпен қатысуы педагогтердің қалауымен емес, баланың дамуы үшін қажет болғандықтан маңызды. Педагогтер ата-аналарды тек одақтас қана емес, сонымен қатар жұмыстың барлық кезеңдерінде сауатты көмекшілерге айналдыруы керек.

Біз жоғарыда қарастырып отырған мәселеге талдау жасай отырып, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы тәрбиелеп отырған отбасын қолдаудың тиімділігі осы процеске қатысушылардың барлығының, ең алдымен ата-аналардың өзара әрекеттесу дәрежесіне байланысты екенін атап өтуге болады. Бұдан білім алушыны әрбір маңызды кезеңде, әсіресе білім беру ұйымы жағдайында қолдау оның табысты әлеуметтенуінің кілті болады деген қорытынды жасалады.

Осылайша, осы зерттеу аясында психологиялық-педагогикалық қолдау оқыту мен тәрбиелеу үрдісінде бала және оның ата-анасына осы жолда туындайтын әртүрлі сипаттағы қиындықтар мен кедергілерді жену, яғни оқу және әлеуметтену процестері кезіндегі оқу-тұрмыстық жағдаяттарды ойдағыдай меңгеру үшін өз күштерін дамытуға педагогикалық және психологиялық көмек көрсету мақсатында нақты өзара әрекеттесуді құру жүйесі ретінде қарастырылады.

Бұл деректер ата-аналармен мақсатты кездесулер ұйымдастырудың, соның ішінде ата-аналар клубы, қолдау топтары мен ағартушылық іс-шаралар өткізудің қажеттілігін дәлелдейді.

Мұндай кездесулер ата-аналардың күйзелісінің алдын алу, отбасындағы жағымды эмоционалдық ахуалды қалыптастыру және олардың педагогикалық құзыреттілігін арттырудың тиімді құралы бола алады.

Ата-аналардың кәсіби және эмоциялық қолдауға деген сұранысын «Ата-аналар клубы» аясындағы жүйелі, серіктестік форматтағы жұмыстар арқылы тиімді шешуге болады.

Бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалар тәрбиелеп отырған отбасылардың өмір сапасын арттыруға және отбасы мен білім беру ұйымы арасындағы өзара әрекеттестікті нығайтуға мүмкіндік береді.

Сондықтан психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыруда анықталған қиындықтарды жеңу, қолдау бағдарламасын жасау және практикалық жұмыстардың қажеттілігі өзекті.

Демек, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың отбасыларымен жұмыс жүргізу барысында жүйелі психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын енгізуге мүмкіндік туады деп ойлаймыз.

Болашақтағы ғылыми ізденістердің перспективасы «Ата-аналар клубы» аясында қолдауды жүзеге асыру үдерісін модельдеуден және оның тиімділігіне тікелей ықпал ететін психологиялық-педагогикалық шарттар кешенін айқындаудан тұрады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ткачева В.В. Технологии психологического изучения семей, воспитывающих детей с отклонениями в развитии. [Электронный ресурс] / В.В. Ткачева. — М.: Изд-во УМК «Педагогика», 2006. — С. 320. — Режим доступа: <https://dou56-szr.minobr63.ru/wp-content/uploads/2024/02/.pdf>
- 2 Москвина А.В. Инклюзивный подход к непрерывному образованию людей с ограниченными возможностями здоровья / А.В. Москвина // Непрерывное образование: XXI век. — 2013. — № 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.15393/j5.art.2013.1944>
- 3 Басангова Б.М. Сопровождение семьи ребенка с ОВЗ: Методические рекомендации [Электронный ресурс] / Б.М. Басангова, С.Ю. Танцюра, С.М. Мартыненко. — М.: ТЦ Сфера, 2017. — Режим доступа: <https://www.litres.ru/book/b-m-basangova/soprovozhdenie-semi-rebenka-s-ovz-metodicheskie-rekomendacii-67716281/>
- 4 Волковская Т.Н. Особенности работы с родителями в условиях коррекционного дошкольного учреждения для детей с нарушениями развития / Т.Н. Волковская // Коррекционная педагогика. — 2003. — № 2. — С. 62–70.
- 5 Тебенова К.С. Педагог мамандарды инклюзивті білім беру жүйесіне даярлау: монография / К.С. Тебенова, Р.М. Айтжанова, А.Р. Рымханова. — Қарағанды, 2016. — 264 б.
- 6 Исакова А.Т. Инклюзивті білім беру негіздері: оқу құралы [Электрондық ресурс] / З.А. Мовкебаева, Г. Закаева, А.Б. Айтбаева, А.А. Байгурсынова. — Алматы: ЖК «Балауса», 2016. — 320 б. — Қолжетімділігі: https://mega.nz/file/zloyTRRZ#6WUx16VNAbVWEaw-_HAlsuxW65gMEddmqIma4Sejm1s
- 7 Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі: оқу құралы [Электрондық ресурс] / М.П. Оспанбаева. — Алматы: Қазақ университеті, 2019. — 232 б. — Қолжетімділігі: <http://repository.apa.kz/xmlui/handle/123456789/150>
- 8 Инклюзивті білім беру жағдайында ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың жолдары. Әдістемелік нұсқаулық [Электрондық ресурс] / Құраст.: А.К. Рсалдинова, А.М. Кемешова. — Алматы: «Өрлеу» ҰБАО АҚФ ҚР БЖЖБАРІ, 2019. — 64 б. — Қолжетімділігі: <https://goo.kz/loader/load/3482033>
- 9 Турлубекова М.Б. Инклюзивное образование в Казахстане: анализ процесса организации и возможности дальнейшего его развития / М.Б. Турлубекова, Р.О. Бугубаева // Central Asian Economic Review. — 2021. — № 3. — С. 89–109. DOI: <https://doi.org/10.52821/2224-5561-2021-3-89-109>
- 10 «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы. — [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділігі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
- 11 Огольцова Е.Г. Развитие инклюзивного образования в России [Электронный ресурс] / Е.Г. Огольцова, А.Э. Тимохина, Е.А. Сергеева. // Молодой ученый. — 2017. — № 50. — С. 249–252. Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/184/47136>
- 12 Создание и апробация модели психолого-педагогического сопровождения инклюзивной практики: методическое пособие / под общ. ред. С.В. Алехиной, М.М. Семаго. — М.: МГППУ, 2012. — 156 с.
- 13 Психолого-педагогическое сопровождение семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья: учебник / под редакцией В.В. Ткачевой. — М.: Издательский центр «Академия», 2017. — 272 с.
- 14 Долгова В.И. Актуальные проблемы психолого-педагогического сопровождения личности / В.И. Долгова // Научно-методический электронный журнал «Концепт». — 2016. — Т. 44. — С. 1–8.
- 15 Осухова Н.Г. Социально-психологическое сопровождение. Семья и личность в кризисной ситуации / Н.Г. Осухова // Психологический журнал. — 2001. — № 31. — С. 2–17.
- 16 Карпенкова И.В. Психологические аспекты социальной реабилитации родителей, имеющих детей с проблемами в развитии / И.В. Карпенкова // Внешкольник. — 2017. — № 2. — С. 45–48.
- 17 Аканбаева С.К. Инклюзивное образование в казахстанских школах / С.К. Аканбаева // Международный журнал экспериментального образования. — 2019. — № 12-4. — С. 513-514.
- 18 Елисеева И.Г. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе: метод. рекомендации [Электронный ресурс] / И.Г. Елисеева, А.К. Ерсарина. — Алматы: ННПЦ КП. — 2019. — 118 с. Режим доступа: <https://special-edu.kz/news/466/single/476>
- 19 Газман О.С. Педагогическая поддержка детей в образовании как инновационная проблема / О.С. Газман // Новые ценности образования: десять концепций и эссе. — М.: 1995. — С. 58–63.

20 Cheng A.W.Y. Parental stress in families of children with special educational needs: a systematic review / A.W.Y. Cheng, C.Y.Y. Lai // *Frontiers in psychiatry*. — 2023. — Vol. 14. — С. 1198302. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1198302>

21 Tumanova T.V. Modeling of inclusive strategies for personalized psychological and pedagogical support for children with special educational needs / T.V. Tumanova, T.B. Filicheva, O.V. Yugova, A.O. Belyakin // *Perspectives of science and education psejournal*. — 2025. — No 1. — P. 496–511. DOI: <https://doi.org/10.32744/pse.2025.1.31>

22 Кудрявцев В.А. Сравнительный анализ инклюзивного потенциала семей, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья / В.А. Кудрявцев, С.Н. Каштанова // *Перспективы науки и образования*. — 2024. — № 6(72). — С. 502–517. DOI: <https://doi.org/10.32744/pse.2024.6.31>

А.Р. Алпысбай, Р.М. Айтжанова, G. Yuzhel

Теоретические основы психолого-педагогического сопровождения родителей в системе инклюзивного образования

В статье рассмотрены научно-теоретические основы понятия психолого-педагогического сопровождения родителей в системе инклюзивного образования, определено его место и значимость в системе педагогической науки и практики. Проанализированы различные точки зрения учёных относительно содержания психолого-педагогического сопровождения, систематизированы их основные научные позиции. Цель статьи — проанализировать содержание, сущность и теоретические основы психолого-педагогического сопровождения родителей в системе инклюзивного образования, а также выявить особенности такой поддержки, направленной на семьи, воспитывающие детей с особыми образовательными потребностями. Методы исследования: анализ научно-методической литературы по вопросам теории психолого-педагогического сопровождения; использование специально подобранных анкет, направленных на изучение процесса воспитания и социальной адаптации ребенка; проведение анализа и интерпретации диагностических результатов; статистическая обработка полученных данных и их педагогическая интерпретация. В ходе исследования получены данные, характеризующие современный уровень востребованности психолого-педагогического сопровождения родителей. Выявлены теоретические модели психолого-педагогического сопровождения родителей и обоснована их значимость для совершенствования практики инклюзивного образования. В контексте инклюзивного образования активное участие родителей рассматривается как важнейший фактор успешного развития и социализации детей с особыми потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, психолого-педагогическое сопровождение, ресурс, семья, родители, особые образовательные потребности, родительский клуб.

A.R. Alpysbay, R.M. Aitzhanova, G. Yuzhel

Theoretical bases of psychological and pedagogical support of parents in the system of inclusive education

The article examines the scientific and theoretical foundations of the concept of psychological and pedagogical support for parents in the inclusive education system, defining its place and significance in the system of pedagogical science and practice. Various points of view of scientists regarding the content of psychological and pedagogical support are analyzed, and their main scientific positions are systematized. The purpose of the article is to analyze the content, essence, and theoretical foundations of psychological and pedagogical support for parents in the inclusive education system, as well as to identify the features of such support aimed at families raising children with special educational needs. Research methods: analysis of scientific and methodological literature on the theory of psychological and pedagogical support; the use of specially selected questionnaires aimed at studying the process of upbringing and social adaptation of the child; analysis and interpretation of diagnostic results; statistical processing of the data obtained and their pedagogical interpretation. The study obtained data characterizing the current level of demand for psychological and pedagogical support for parents. Theoretical models of psychological and pedagogical support for parents were identified and their significance for improving the practice of inclusive education was substantiated. In the context of inclusive education, the active participation of parents has been proven to be a key factor in the successful development and socialization of children with special needs.

Keywords: inclusive education, psychological and pedagogical support, resource, family, parents, special educational needs, parents' club.

References

- 1 Tkacheva, V.V. (1998) Tekhnologii psikhologicheskogo izucheniia semei, vospityvaiushchikh detei s otkloneniiami v razviti [Technologies for the psychological study of families raising children with developmental disabilities]. Moscow: Izdatelstvo UMK "Pedagogika". *dou56-szr.minobr63.ru*. Retrieved from <https://dou56-szr.minobr63.ru/wp-content/uploads/2024/02/.pdf> [in Russian].
- 2 Moskvina, A.V. (2013) Inkluzivnyi podkhod k nepreryvnomu obrazovaniu liudei s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorovia [An inclusive approach to continuing education for people with disabilities]. *Nepreryvnoe obrazovanie: XXI vek — Continuing Education: 21st Century*, 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.15393/j5.art.2013.1944> [in Russian].
- 3 Basangova, B.M., Tantsyura, S.Yu., & Martynenko, S.M., (2017). Soprovozhdenie semi rebenka s OVZ: Metodicheskie rekomendatsii [Support for families of children with disabilities: Methodological recommendations]. Moscow: TC Sfera. *litres.ru*. Retrieved from <https://www.litres.ru/book/b-m-basangova/soprovozhdenie-semi-rebenka-s-ovz-metodicheskie-rekomendacii-67716281> [in Russian].
- 4 Volkovskaya, T.N. (2003). Osobennosti raboty s roditeliami v usloviakh korrektsionnogo doshkolnogo uchrezhdeniia dlia detei s narusheniiami razvitiia [Features of working with parents in a special preschool institution for children with developmental disabilities]. *Korrektsionnaia pedagogika — Correctional pedagogy*, 2, 62-70 [in Russian].
- 5 Tebenova, K.S., Aitzhanova, R.M., & Rymkhanova, A.R. (2016). *Pedagog mamandardy inkluzivti bilim beru zhyiesine daiarlaw* [Training teaching staff for the inclusive education system]. Karaganda [in Kazakh].
- 6 Iskakova, A.T., Movkebaeva, Z.A., Zakayeva, G., Aitbayeva, A.B., & Baitursynova, A.A. (2019). Inkluzivti bilim beru negizderi: oqu quraly [Fundamentals of inclusive education: textbook]. Almaty. *mega.nz*. Retrieved from https://mega.nz/file/zloyTRRZ#6WUx16VNAbVWEaw-_HAIsuxW65gMEddmqIma4Sejm1s [in Kazakh].
- 7 Ospanbaeva, M.P. (2019). Inkluzivti bilim beru mazmuny zhane adistemesi: oqu quraly [Content and Methods of Inclusive Education: Textbook]. Almaty: Kazakh University. *repository.apa.kz*. Retrieved from <http://repository.apa.kz/xmlui/handle/123456789/150> [in Kazakh].
- 8 Rsalinova, A.K., & Kameshova, A.M. (2019). Inkluzivti bilim beru zhagdaiynda erekshe qazhetilikteri bar oqushylardyn oqu zhetistikterin bagalaudyn zholdary [Methods for assessing the academic achievements of students with special educational needs in inclusive education Methodological guide]. Almaty: Orleu NAO RIPKSO. *go.kz*. Retrieved from <https://goo.kz/loader/load/3482033> [in Kazakh].
- 9 Turlubekova, M.B., & Bugubaeva, R.O. (2021). Inkluzivnoe obrazovanie v Kazakhstane: analiz protsessa organizatsii i vozmozhnosti dalneishego ego razvitiia [Inclusive education in Kazakhstan: analysis of the organization process and opportunities for its further development]. *Central Asian Economic Review*, 3, 89–109. DOI: <https://doi.org/10.52821/2224-5561-2021-3-89-109> [in Russian].
- 10 "Qazaqstan Respublikasynda mektepke deiingi, orta, tekhnikalыq zhane kasiptik bilim berudi damytudyn 2023-2029 zhyldarga arналған tuzhyrymdamasyн bekitu turaly" Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2023 zhylygy 28 naurызdagy № 249 qaulыsy [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan 249 of March 28, 2023, "On the Approval of the Concept for the Development of Preschool, Secondary, Technical, and Vocational Education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029"]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249> [in Kazakh].
- 11 Ogoltsova, E.G., Timokhina, A.E., & Sergeeva, E.A. (2017). Razvitie inkluzivnogo obrazovaniia [Development of inclusive education]. *Molodoi uchenii — Young Scientist*, 249–252. Retrieved from <https://moluch.ru/archive/184/47136> [in Russian].
- 12 Semago, M.M., & Alekhina, S.V. (2012). Sozdanie i aprobatsiia modeli psikhologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniia inkluzivnoi praktiki [Creation and testing of a model for psychological and pedagogical support of inclusive practice]. Moscow: Moskovskii gosudarstvennyi psikhologo-pedagogicheskii universitet [in Russian].
- 13 Tkacheva, V.V. (2017). *Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie semi rebenka s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorovia* [Psychological and pedagogical support for families of children with disabilities]. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiia» [in Russian].
- 14 Dolgova, V. I. (2016). Aktualnye problemy psikhologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniia lichnosti [Current issues in psychological and pedagogical support for individuals]. *Nauchno-metodicheskii elektronnyi zhurnal "Kontsept" — Scientific and methodological electronic journal "Concept"*, 44, 1–8 [in Russian].
- 15 Osukhova, N.G. (2013). Sotsialno-psikhologicheskoe soprovozhdenie. Semia i lichnost v krizisnoi situatsii [Social and psychological support. Family and personality in a crisis situation]. *Psikhologicheskii zhurnal — Psychological Journal*, 31, 2–17 [in Russian].
- 16 Karpenkova, I.V. (2017). Psikhologicheskie aspekty sotsialnoi reabilitatsii roditeliei, imeiushchikh detei s problemami v razviti [Psychological aspects of social rehabilitation of parents who have children with developmental problems]. *Vneshkolnik — Out-of-school student*, 2, 45–48 [in Russian].
- 17 Akanbaeva, S.K. (2016). Inkluzivnoe obrazovanie v kazakhstanskikh shkolkakh [Inclusive education in Kazakhstani schools]. *Mezhdunarodnyi zhurnal eksperimentalnogo obrazovaniia — International Journal of Experimental Education*, 12-4, 513–514 [in Russian].
- 18 Eliseeva, I.G., & Ersarina, A.K. (2019). Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdenie detei s osobymi obrazovatelnyimi potrebnostrami v obshcheobrazovatelnoi shkole [Psychological and pedagogical support for children with special educational needs in general education schools]. Almaty: NNPTS KP. *special-edu.kz*. Retrieved from <https://special-edu.kz/news/466/single/476> [in Russian].

19 Gazman, O.S. (1995). Pedagogicheskaya podderzhka detei v obrazovanii kak innovatsionnaya problema [Pedagogical support for children in education as an innovative problem]. *Novye tsennosti obrazovaniia: desiat kontseptsii i esse — New values in education: ten concepts and essays*, 58–64. Moscow [in Russian].

20 Cheng, A.W.Y., & Lai, C.Y.Y. (2023). Parental stress in families of children with special educational needs: a systematic review. *Frontiers in psychiatry*, 14, 1198302. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1198302>

21 Tumanova, T.V., Filicheva, T.B., Yugova, O.V., & Belyakin, A.O. (2025). Modeling of inclusive strategies for personalized psychological and pedagogical support for children with special educational needs. *Perspectives of science and education psejournal*, 1, 496–511. DOI: <https://doi.org/10.32744/pse.2025.1.31>

22 Kudryavtsev, V.A., & Kashtanova, S.N. (2024). Sravnitelnyi analiz inkluzivnogo potentsiala semei, vospityvaiushchikh detei s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorovia [Comparative analysis of the inclusive potential of families raising children with disabilities]. *Perspektivy Nauki i Obrazovania — Perspectives of Science and Education*, 72(6), 502–517. DOI: <https://doi.org/10.32744/pse.2024.6.31>

Information about the authors

Alpysbay, A.R. (contact person) — Doctoral Student, Buketov Karaganda National Research University, Karaganda, Kazakhstan; e-mail: akku.alpysbay78@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0009-0003-8158-4756>

Aitzhanova, R.M. — Associate Professor, Candidate of Pedagogical Sciences, Buketov Karaganda National Research University, Karaganda, Kazakhstan; e-mail: rozaaitzhanova@mail.ru, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2563-7986>

Yuzhel, G. — PhD, Professor, Gazi University, Ankara, Turkey; e-mail: ygelisli@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2816-3621>